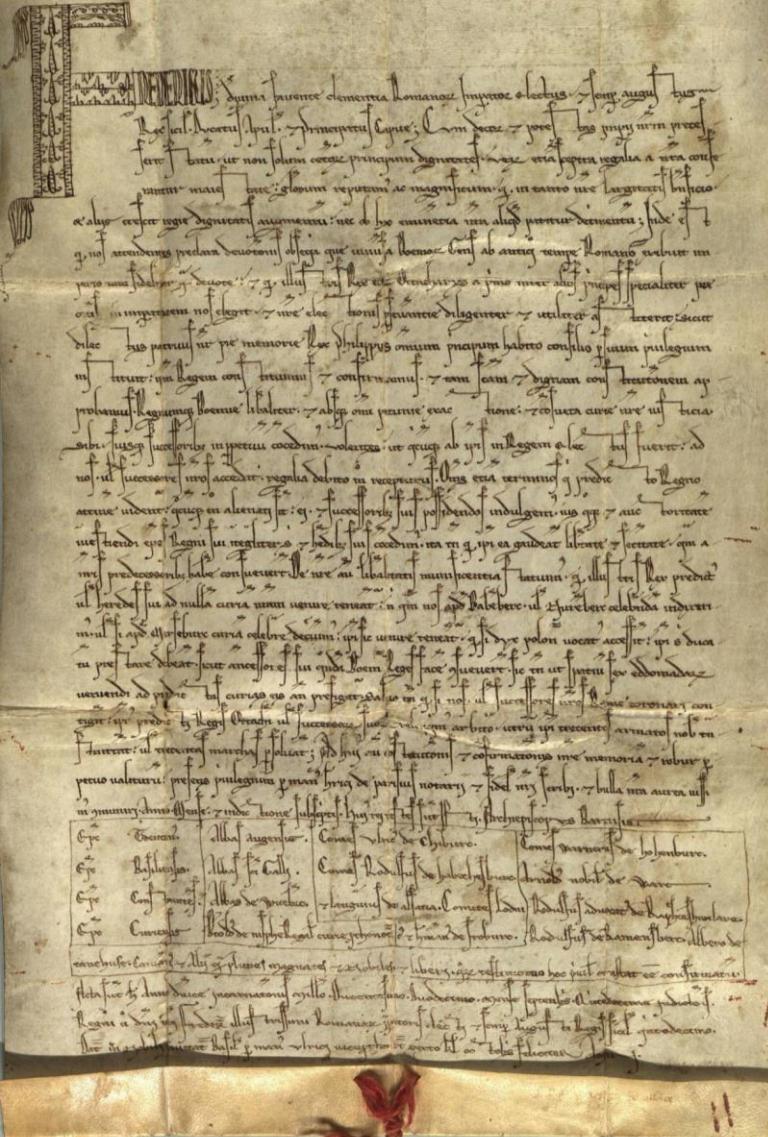

Středověká diplomatika

Jaro 2021

8) Kapitoly z české středověké diplomatiky

U dno volente Sejti h[ab]eis clarissim[us] ac religiosissim[us] dux sedis venerabilis i[x]pi nomine scilicet virginis marie aet[er]nophili, pri-
marii alioq[ue] sex clfruissim[us] famili[us] a[n]c[est]ri ad eiusdem p[re]dicta sedis anniversario immne sue tali tenore & largu[er]i ut ab omnib[us] i[n] ensi
negociis liba existeret. i[n] tam p[ro]posito & fratrib[us] e[st]re eccl[esi]a cuncta necesse sit. Igit[ur] de g[ra]u arte ab omnib[us] sui curante, si ad proprii
et[er]ni salutari p[ro]prio pulchram yman h[ab]ra de parvus notariis & dei m[isericordia] sibi. & nulla nra auera u[er]o
in munere d[omi]ni. et inde bone f[ac]ilius h[ab]eret[ur] si p[ro]ficiens d[omi]ni b[ea]tissimi.
Ego Thesaurus albus augustinus. Contra h[ab]ere de oblatione. Contra curiam de oblatione.
Ego Balthazar illius s[ecundu]s h[ab]ens. Contra h[ab]itu[m] de oblatione. Contra curiam de oblatione.
Ego Confessor albus de pretre. & longus de allorū omnes ladi. Balthazar dominus de oblatione.
Ego Curialis b[ea]tissimus de oblatione. Contra p[ro]prio et[er]ni salutari. Balthazar de oblatione. Albo de
oblatione. Alioq[ue] plurimi organicas & ceterib[us] liberi, i[n] re refutacione hoc i[n]t[er]clusi ex conformati-
tione h[ab]ent d[omi]ni i[n]conveniens rectio. I[n]conveniens d[omi]ni i[n]conveniens rectio. Ceteras i[n]conveniens rectio.
Regis i[n] d[omi]ni regis aliis i[n]conveniens rectio. Regis i[n] d[omi]ni regis aliis i[n]conveniens rectio. Regis i[n] d[omi]ni regis aliis i[n]conveniens rectio. Regis i[n] d[omi]ni regis aliis i[n]conveniens rectio.

N[on] em to i[n]ueniret. In auctoritate electio[n]e. vel episcopi consecratio[n]e concessum nullomodo p[ro]fessib[us]. V[er]o p[ro]prio suis episcopis h[ab]ent electio[n]em modis o[mn]ibus inhibimus i[n]convenientia fructuata partium duolunior[um] iudeantur cuiuslibet est episcopus.

H[ab]emus ne[st] luster mandatorib[us] ei omniu[m] seculare[rum] febete nullo modo p[ro]fet[ur] i[n]conveniens. Quominus nisi seculare[rum] legendo apud sicuti si m[od]i regim[us] seculari s[ecundu]m electio[n]em eccl[esi]e p[ro]p[ter]i estatim effec[t]u[er]i oportet.

D[icitur] TA xxv die vii ianuarii i[n] dictio[n]e xiii.

B[ea]verentissimo et sc[ri]ssimo THEODERICO ARCHIEPO[sc]O S[ecundu]m CHRI SOLITANE ECCL[esi]E. —

P[ro]p[ter]i totat[ur] & canatis p[ro]p[ter] p[re]bendis & eccl[esi]atibus quos ablinquis sedm nonq[ue]ntibus i[n]st[er]dicto est: commissum coet[er]is paucis h[ab]entis p[ro]fessionibus cognoscendis plu[m]bi condolemus. Congutum cupimus d[omi]ni frumentis uocatis didicimus. uocatis duos homines sine p[ro]prio sacerdoti p[ro]p[ter] p[re]bendis.

N[on] temq[ue] penitentię p[ro]fessam ut n[on]em accepit s[ecundu]m lucifluo p[ro]fe[n]tia didicimus. uocatis duos homines sine p[ro]prio sacerdoti p[ro]p[ter] p[re]bendis.

N[on] em dilectat[ur] eccl[esi]e alio[n]e karlo lo globose regi p[ro]curat[ur] curia u[er]o h[ab]et[ur] ass p[ro]p[ter] usq[ue] p[le]b[us] soluerit suggestum. ut p[ro]moto[n]i senti suos seru[er]i[us] sed defensione inib[us] eructatur.

N[on] em diuine erga insipitiorat[ur] concupi- ass oclis scel[us] huius p[ro]p[ter]i[us] beatu[er] p[ro]tectum episcopi ordinis p[ro]p[ter]i[us]

E[st] et d[omi]ni quatuor seculis usq[ue] inuicente p[ro]fessione lusterem fecerit dignat[ur]. t[em]p[or]is ipsos sublatisq[ue] nobis t[em]p[or]is sublatisq[ue] nosce boni post[er]i. sic in p[ro]fessis humiles... at quoq[ue] inadmissis fortes opotest goliates. ut populi d[omi]ni cybocommissum p[ro]moto[rum] infestidens quam paci ministrans reget[ur] non inuictatus.

P[ro]to ipso secundum letonium ep[isc]o[ps]o q[ua]ndam t[em]p[or]i d[icitur] d[icitur] i[n]dictio[n]em. ut levioribus t[em]p[or]is illudium ac concessum. & infor[ma]tia eccl[esi]atibus latgatum stetit[ur] como[do] p[ro]fessio[n]e p[ro]maturat[ur].

E[st] et leoniste fratre t[em]p[or]is sumis hoc ad lucenti p[ro]fessis n[on]p[ro]fessis i[n]conveniens.

D[icitur] TA xxv d[omi]ni ianuarii i[n] dictio[n]e xiiii.

D[icitur] D[icitur] F[ili]o sp[irit]u

F[ili]o gloriose co[mi]tis

I[ust]itiae t[em]p[or]is noctum esse uolum, q[ui]m constat in methodio t[em]p[or]is i[n]st[er]dicto s[ecundu]m nonq[ue]ntibus i[n]st[er]dicto est: commissum coet[er]is paucis h[ab]entis p[ro]fessionibus cognoscendis plu[m]bi condolemus. Congutum cupimus d[omi]ni frumentis uocatis didicimus. uocatis duos homines sine p[ro]prio sacerdoti p[ro]p[ter] p[re]bendis.

N[on] temq[ue] penitentię p[ro]fessam ut n[on]em accepit s[ecundu]m lucifluo p[ro]fe[n]tia didicimus. uocatis duos homines sine p[ro]prio sacerdoti p[ro]p[ter] p[re]bendis.

N[on] em dilectat[ur] eccl[esi]e alio[n]e karlo lo globose regi p[ro]curat[ur] curia u[er]o h[ab]et[ur] ass p[ro]p[ter] usq[ue] p[le]b[us] soluerit suggestum. ut p[ro]moto[n]i senti suos seru[er]i[us] sed defensione inib[us] eructatur.

Zemské desky

České zemské desky

Vedle listin pamětních záznamů a listin: od 13. století postupně také **úřední knihy**

Vznik zemského soudu za Přemysla Otakara II. (asi 1255-1260) ⇔ pravděpodobně vznik zemských desk (asi 1260-1278) coby úředních knih při tomto soudu vedených; do nich zapisovány jednak sporné záležitosti svobodné šlechty (půhony, nálezy), jednak nesporné záležitosti (především převody svobodných alodních statků, různé závazky vázající na těchto statcích)

Zemský soud zprvu zeměpanskou institucí ⇔ také zemské desky = královská úřední kniha; proto původně označovány jako *registra regalia* (tento termín neoznačoval registra kanceláře, ale právě zemské desky!).

Desky do 1541 (požár Pražského hradu) nedochovány, pouze jedna kniha z 1316-1324 (viz níže), a pak četné rukopisy s výpisy z desk zemských × ty se nevztahují k nejstaršímu období; máme pouze jeden stručný výpis z desk z roku 1287.

Od počátku se zřejmě dělily na dvě řady: **desky trhové** (*libri / quaterni contractuum*) a **desky půhonné** (*libri citationum*) – do pravních se zapisovaly převody šlechtických majetků (někdy při nich vznikla listina, někdy ani ne – jako důkazní prostředek postačil zápis v deskách), do druhých se zapisovaly tzv. půhony (tj. současně žaloby a předvolání k soudu).

Zemské desky

Jediný dochovaný svazek (= tzv. kvatern, což z dnešního pohledu nepřesný název) – **půhonný kvatern z let 1316-1324**, který 1541 nebyl na Hradě. Vydali Fr. Dvorský a Jos. Emler.

Za Karla IV.: nová řada **desky zápisné** (*libri / quaterni obligationum*) = sem zapisovány dluhy pojištěné (zapsané) na svobodných statcích – desky zápisné větší pro dluhy nad 100 kop grošů českých, desky zápisné menší pro dluhy pod 100 kop.

Po polovině 15. století: další řada **desky památné** (*libri memoriarium*) – sem zapisovány nálezy zemského soudu, sněmovní usnesení etc.

Vedle čtyř hlavních řad ještě několik typů pomocných knih ⇔ proces u zemského soudu a úřadu zemských desk (kvaterny obeslání, registra svědomí...).

Do 1541 – řada rukopisů s výpisy z desk zemských => edice **Jos. Emlera**, ve které provedena **částečná rekonstrukce nedochovaných desk** z dochovných výpisů **až do roku 1500** (*Reliquiae tabularum terrae...*). Dnes Emlerova edice podrobována revizi.

Obnovení desk po požáru 1541: snaha obnovit dosud aktuální vklady z předchozích let => první svazky po roce 1541 obsahují vklady majetkových převodů z několika předchozích desetiletí, které vloženy na základě orginálních kupních smluv etc.

Zemské desky

DVORSKÝ, František – EMLER, Josef: *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae. Nejstarší zbytky desk půhoných.* Praha 1868.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=203>

EMLER, Josef: *Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých. Sv. I–II.* Praha 1870–1872.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=86>

VAVROUŠKOVÁ, Anna: *Desky zemské království českého. Řada 1. Kvaterny trhové. Svazek I. Kvaterny trhový běžný černý od léta 1541-1542 (Desky zemské větší č. 1).* Praha 1941.

VAVROUŠKOVÁ, Anna: *Desky zemské království českého. Řada 1. Kvaterny trhové. Svazek II. Kvaterny trhový běžný červený od léta 1542-1543 (Desky zemské větší č. 4).* Praha 1935.

Zemské desky

Moravské zemské desky

1348: zavedeny Karlem IV. v zásadě podle českého vzoru × na rozdíl od Čech ještě **dvě místní řady, brněnská a olomoucká** ⇔ jednání zemského soudu **střídavě v Brně a Olomouci**, kde projednávány záležitosti příslušné soudní provincie – tzv. **cúdy** (až do 1642, poté jen řada brněnská, ale trhové kvaterny v jejím rámci vedeny podle šesti krajů)

Tematicky se vyvinuly pouze dvě řady: **desky trhové** a **desky půhonné a nálezové**; ve středověku se neuplatnily desky zápisné ani památné; **trhové desky od 1348** kontinuálně, avšak s výjimkou válečných let, kdy se soud nekonal; **půhonné desky** byly **větší** (dochovaly se velmi fragmentárně pro Olomouc z let 1374-1398, poté soustavně v Olomouci od 1405, v Brně od 1406, ale také s výjimkou válečných let, např. 1421-1436, 1438-1446 atd.) a **menší** (dochovány jen fragmenty).

Jazyk zápisů: zprvu latina; trhové desky od 80. let 15. století české, půhonné již na počátku 15. století české.

Zemské desky

CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef – DEMUTH, Karl – WOLFSKRON, Adolf: *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren 1348-1466. I. Text der Brünner Cuda.* Brünn 1856. (= ZDB I)

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=171>

CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef – DEMUTH, Karl – WOLFSKRON, Adolf: *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren 1348-1466. II. Text der Olmützer Cuda.* Brünn 1856. (= ZDO I)

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=301>

KALINA, Tomáš: *Moravské zemské desky. II. 1480-1566. Kraj brněnský.* Brno 1950. (= ZDB II)
(není volně dostupné online)

MATĚJEK, František: *Moravské zemské desky II. 1480-1566. II. Kraj olomoucký.* Brno 1948. (= ZDO II)

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=990>

Zemské desky

BRANDL, Vincenc: *Libri citationum et sententiarum seu – Knihy půhonné a nálezové. Sv. I-VI.*
Brno 1872-1895.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=803>

(a dále na tomtéž portálu...)

BRETHOLZ, Berthold: *Libri citationum et sententiarum seu – Knihy půhonné a nálezové. Sv. VII.*
Brno 1911.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=545>

Vazba zemských desk
brněnských trhových s
erbem Jana z Pernštejna
jako nejvyššího komorníka
brněnké cudy (1466)

Ukázka vkladu z moravských zemských desk trhových – brněnských (1437) – detail

292 Domini franco de pacore tam ^{cub} auctoritati ^{per} verina Johām d' Oenuz Hammffio de
Sroab & Temnic et eorum heredibus median villam in Ostropovicz / et median aliam
ibidem cum homibz auctor censibz filius rubetis pratis pascuis aqua flumibz vmeis
et que remoto rullibus / montibz ac vmmersi pimeus eiusdem opere puri et dominio
put foliis temnit mobil ibidem sibi aut Ondrejoribus suis queat pascuis refriad
dat donat benedictie possidens Et huius tabulato ad patentes hanc subfiglo manifestat
Illustrissimi domini Regis Sigismundi tunc auctor auctoranic et ad speciales munios duc
auctor Alberti roz domini Benesfici d' malost et domini Renek d' malostem facta est

Ukázka půhonů z moravských zemských desk půhonných - olomouckých (1437)

N° Nakáz mšiač na čte psm o

34
3
35
36

Bzudneq z Fransyna požov panu Elišku Abbatisse z Pustým
v odad odelosad leboz no ma qto zel z Sestdecyattu cnyllen qf do
broz Ati gec... Wyuu daleo ze my dny pcel vno p. ve Capola
necz qto ty sanelsa milost zapala Otez me y gecce Ercouz qual-
nu se znamy se kdyled spakli pce ale cge to ty sanelsa leste
korzaty Osleofopos po my Jana piss uo quicke z knigou

Emoz arikolas pneroor a Conlent Clastara Groaté hincalifka vno
com požamale sasla vallus adad odell pud zel z p. v. g. yllen qf
doberneq Ati gec Wyuu daleoum ze nad dny p. oldmouc h. yllens plat-
w. On sige, nadqz nech tamich nemage klo zadneho prallez na
li se vlny vno qua se nad roprallde spakli pce ale cge to leste
korzaty Osleofopos par quin Jakuba piss manippe ymanipat

Ukázka půhonu z moravských zemských desk půhonných – olomouckých (1437) – detail

No. Nakaz mřia) on the page 10

Budoucū ſe v římskou paſtou panem Elſtu Abbatisſi ſe pustijm
v adad ad aligad lebez no hua gto řel ſe ſestdejatgi egypti Ben gſ do
brok Abi gſ... leym dalcad ſe my dny vcel weppi we Capola
meq gto ſe ſanolla nulſt ſappala vtei meq ggeg eſcony qual
my ſe quanay ſe lalid ſapliky ale ſeq to ſe ſanolla vſte ro
korzab ſebotopos ſe my ſana viſi učo ſuicke ſe ſingulig

Ukázka nálezů z moravských zemských desk půhonných – olomouckých (1437)

Počtu s původu a původu, ponejta mne
Opava 1. do dnešnich dní nebylo
mej Syndericku vnu a panu pustimistru panu malecku, ponej
malova milost zapala uko gesso koloru deho uku Jakozmuto pustim
mato klasteru pustimistru gesso je Svobodny a pod biskupa knupe
ze to uku modre muk ponej také maz klasteru je to neschavigi pod cimo
vymysly u malolench u uku malec ponej daly sive panoque.

Op. Albertu z Bytčice a philipe z parclavu ponej ře zda op. si dneve
nestalo aby ře gesso stalo podle kusu tak aby ova roditelj gospodkova
to zboje a vnu clapenice polozili v pnu

Op. Syndikem z Tepce a Brumundem opere konciho tak ponej malecky
jakoz Syndik ponej ře by Brumund plal sluzebnici sive uku. maz by gospodk
zmenovati kusek byl a ponej vymysla menovat a nakušen knu, ponej
ponej aby takovek pohromob uklisly potom usklopili.

Maz ponej Ann z Brumundem vymysla a ponej Syndikem z Tepce takoz fasulu
se vymyslo takz u kusu vymyslo. z ponej Syndik maz by
z ponej Syndikem z Tepce takz u kusu vymyslo. z ponej Syndikem z Tepce takz u kusu vymyslo.

Ukázka nálezu z moravských zemských desk půhonných - olomouckých (1437) - detail

Bohemus | spravedlebōt a působna i povij ta vnučky jeho
opatření | ipso de Regnac regnum nesciis Kartij
mej Spoudiprede domina a panam pustimistrem panu malechi i povij
cralova milost zapala uabo gesto karlova dělo uenit Jakobz mto zupul
uabo klafferu pustimistrem gesto gr. Emeloduy a pod bischopa luitge
ze to uella modi mib povij také magi klafferu gto neschaffegi pod luitge
in cvaloben a nobis malez půdij daly sine paniozne.
v alium ? Bischopu a philipe ? vachanu povij sie zda což řík dene
vula

Zemské desky

Opavské a krnovské zemské desky

Opavské zemské desky vznikly pod vlivem moravských zemských desk někdy ve 14. století; nejpozději na počátku 15. století: **knihy zadní** (= de facto trhové) a **knihy přední** (= půhonné), dále v souvislosti s rozdělením Opavska na vlastní Opavsko a Krnovsko vznikly samostatné **krnovské zemské desky**.

Dochovaly se opavské knihy zadní od roku 1431 a knihy přední od roku 1413, dále krnovské knihy zadní od roku 1404 a půhonné od roku 1498.

KAPRAS, Jan: *Pozůstatky knih zemského práva knížectví opavského. Díl první. Knihy přední. Část prvá 1413-1484.* Praha 1906.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=443>

KAPRAS, Jan: *Pozůstatky knih zemského práva knížectví opavského. Díl druhý. Desky zemské. Část prvá 1431-1536.* Praha 1908.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=7&bookid=1066>

PRIX, Dalibor: *Zemské desky krnovské. I. 1404-1522.* Opava 2008.

Desky dvorské

Dvorský soud: založen Janem Lucemburským jako soudní dvůr pro královské leníky (teprve za Jana systematické budování soustavy královských leníků – lenní institut v českých zemích dosud rozšířen především na statcích olomouckého biskupství).

Asi po polovině 14. století: u zemského soudu zavedeny rovněž specializované úřední knihy – tzv. **desky dvorské**. Analogicky ke dvorským deskám se vyvinuly **dvorské desky půhonné, trhové a zápisné** – vše pro záležitosti královských leníků a lenních statků.

Vedle nich čtvrtá hlavní řada – **desky provolací** (*libri proclamationum*) ⇔ **agenda královských odúmrtní**. Tato agenda = jediná oblast, kde desky dvorské a dvorský soud kompetenčně zasahují do oblasti svobodných (alodních) statků. Ty – ač svobodné, alodní – v případě vymření rodu spadly **odúmrtním právem** (*ius devolutionis*) na panovníka. Právo královské odúmrty na svobodné šlechtické statky **zrušil Vladislav II. Jagellonský 1497** – odtud šlechta mohla statky zcela svobodně odkazovat v testamentu (dříve nutnost získat královské povolení k vystavení závěti – jinak odúmrty).

Po smrti držitele statku bez dědiců => nutno odúmrty provolat v blízkém městě => tzv. **provolací list** (přesněji mandát); po tomto provolání mohli odúmrty během dvou týdnů u dvorského soudu napadnout případní opomenutí dědici; odúmrty panovník obvykle dával do alodní držby svým dvořanům. Celý proces provolání, případného sporu a donace statku některému královskému leníkovi vždy dokumentován v provolacích deskách; donace pak ještě zapisovány do zemských desk.

Desky dvorské

FRIEDRICH, Gustav: *První kniha provolací desk dvorských z let 1380-1394.* In: Archiv český XXXI. Praha 1921.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=10&bookid=226>

FRIEDRICH, Gustav: *Druhá kniha provolací desk dvorských z let 1395-1410.* In: Archiv český XXXV. Praha 1935.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=10&bookid=286>

FRIEDRICH, Gustav: *Třetí [v titulu chybně druhá!] kniha provolací desk dvorských z let 1411-1448.* In: Archiv český XXXVI. Praha 1941.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=10&bookid=1129>

FRIEDRICH, Gustav: *Čtvrtá kniha provolací desk dvorských z let I. A-E, II. P-K, III. L-N.* In: Archiv český XXXVII/1-3. Praha 1941-1944.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=10&bookid=1129>

FRIEDRICH, Gustav: *Desky dvorské království českého. Díl VII. První kniha půhonná z let 1383-1407.* Praha 1929.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=29&bookid=306>

FRIEDRICH, Gustav: *Desky dvorské království českého. Díl VIII. Druhá kniha půhonná z let 1407-1530.* Praha 1944.

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=29&bookid=838&page=2>